

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 161 / Olot, juny 2024

Coordinació: Xavier Puigvert • Edició: Ajuntament d'Olot - Cultura i Educació i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / OBSESSIONAR-SE SENSE PERDRE LES FORMES

“Quan era petit vivia al passeig de Sant Roc i anàvem sovint a jugar al Parc Nou. Quan la resta dels nens jugaven a fora, jo entrava a la Torre Castanys –que en aquells moments era la seu del Museu d'Art Modern– i al·lucinava amb *La càrrega* de Ramon Casas.” En boca de qualsevol altre artista, aquest punt de partida podria augurar una cansosa biografia d'una persona sensible, diferent, indefectiblement destinada a una vida turmentosa i que, finalment, fingiria sorpresa de rebre un merescut reconeixement. Afortunadament, en la inauguració de l'exposició “I l'Hospici balla”, Quim Domene va enfilat detalls biogràfics amb un discurs planer i un cert punt humorístic (a voltes, auto-paròdic) que permetia interrelacionar les anècdotes personals de la seva productiva i llarga trajectòria amb els episodis més significatius de la història de l'art en el nostre àmbit proper. No va ser un itinerari vital complet, ja que el format no ho permetia, però apuntava detalls molt interessants per saber quin és el còctel d'ingredients que han possibilitat el seu trànsit per tot aquest període, mantenint una presència constant en les programacions dels centres, en el mercat de l'art, en les dinàmiques culturals i socials, en l'imaginari col·lectiu de casa seva i, sobretot, propugnand un univers estètic propi... i vivint de la seva activitat, que no és poca cosa.

Si ens centrem en aquest darrer aspecte, ell mateix ha explicat aquí i allà que el camí cap a la professionalització va ser una decisió complexa i que, durant molts anys, tenia la certesa que l'endemà hauria de tornar a la feina que havia deixat en una empresa d'arts gràfiques. Acte seguit, sempre hi afe-

geix que va tenir sort de conviure amb un moment àlgid del mercat, però que, quan va començar a defallir, es va haver de moure molt per l'estranger i va acceptar propostes que el van obligar a diversificar-se, aprofitant totes les conjuntures i situacions accidentals per moure-les cap als seus interessos.

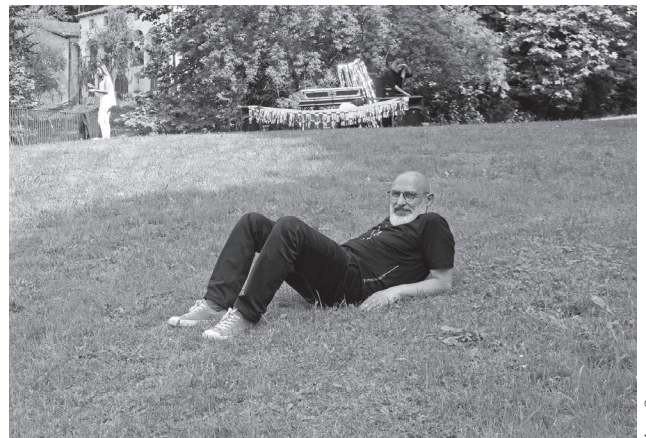
Podríem dir, en un símil fet amb traç gruixut, que hi ha artistes que malden perquè sigui l'ecosistema artístic el que els entengui i els acomodi, i d'altres que negocien amb els condicionants que el dia a dia de la pràctica artística imposa. En aquest sentit, és paradigmàtica tota la tasca desenvolupada per Domene en el terreny d'obra pública, en la qual sempre fa una acurada adequació i intencionalitat contextual a partir d'un llenguatge propi. Molt lluny dels bibelots bescanviables que coronen les rotondes. O si ens remetem a l'exposició acabada d'inaugurar, un convit, un indicatiu per col·laborar, es converteix en un producte multiplicat per quatre, que sap trobar-hi la millor adequació formal i conceptual que amplia l'expectativa de qui fa l'encàrrec i, alhora, sap vestir-ho amb l'argumentari just que dona les pautes que satisfan les expectatives dels visitants. Aquí és on, potser, hi ha qui hi podria trobar una baula feble: el poc espai que se cedeix al temps i a l'error, a les obres que sedueixen o inquieten però amb preguntes obertes que ni el mateix autor sap resoldre.

Però aquesta habilitat no la podrí-

em entendre sense un posicionament vital, una obsessió que converteix totes les activitats (les lectures, les pel·lícules, la música, les notícies, la política...) en un gresol que li permet tenir una motxilla de recursos que, de forma més o menys directa, sempre tenen com a destí la pràctica artística. Sense aquesta fal·lera, sense aquesta dèria que converteix les vint-i-quatre hores del dia en una susceptible matèria de treball, li resultaria molt més complicat traduir visualment i donar cos a determinades propostes que ha realitzat.

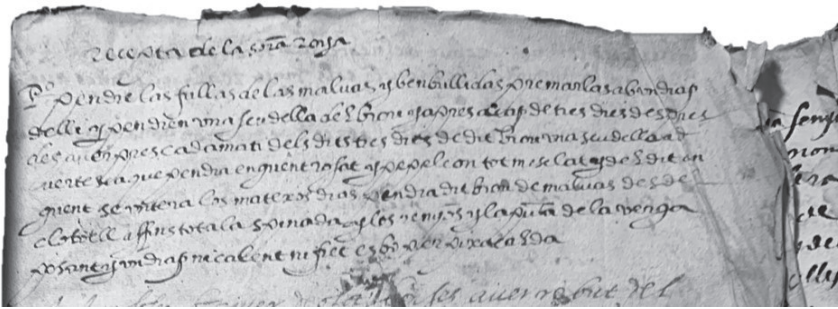
En el còctel d'ingredients que esmentàvem hi podríem sumar comentaris que es repetien entre els assistents a la inauguració: la indiscutible capacitat de treball, l'habilitat en l'ús de tècniques diverses i, alhora, un estil i llenguatge inconfusibles, la seva presència en l'activitat cultural, social (i també política) que contribueixen a la seva popularitat... Però seria incomplet si no hi afegíssim aquesta virtut d'aprofitar els condicionants per convertir-los en projectes amb substància i sentit, a partir de la seva pròpia gramàtica i univers personal. I, és clar, en la capacitat d'obsessionar-se sense perdre les formes.

DAVID SANTA EULÀRIA

MENJÚ QUINTEANA

J.A.P.

Al Fons Oriola-Cortada, comtes de la Vall de Merlès, de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), es conserven documents diversos, alguns dels quals tenen vincles olotins, perquè hi ha famílies de la Garrotxa (Collferrer, Cols i Jonquer) que van entroncar amb aquest llinatge. Un d'aquests manuscrits és un llibre de comptes privat del notari olotí Joan Cols (ANC1-169-T-1179), que conté el desordre habitual en aquest tipus de documentació privada: s'hi barregen anotacions diverses amb rebuts, còpies d'escriptures, testaments... Alguna cosa va cridar l'atenció a l'arxiver que catalogava el document, perquè en la descripció va escriure: "Inclou una anotació d'una recepta de brou de malves, al primer foli". Però si la llegim, veureu que no és exactament una recepta culinària:

Recepta de la senyora Roiija.

P(rimo): pendre las fullas de las malves, y ben bullidas premar-las ab un drap de lli, y pendre'n una scudella del brou. Y après, a cap de tres dies després de haver pres cada matí dels dits tres dies de dit brou una scudella, advertesca que pendrà enguent rosat y pepelion tot mesclat, y del dit anguent se unterà -los matexos dias pendrà dit brou de malves- des del clotell affins tota la spinada y los renyons y la punta de la verga, posant.i un drap ni calent ni fret. És bo per pixa calda.

És a dir, el notari Cols va considerar important deixar anotat –en estrenar el llibre de negocis familiars– un remei curatiu que els va transmetre l'esposa d'un tal senyor Roig o, més probablement, Roges. Inclou, certament, beure un brou

de malves, però també fer servir unguents comuns als fons dels apotecaris de l'època: els mateixos unguent rosat, que es feia amb llard i roses, i populeó, que barrejava etanol, borrons d'alber i altres fulles, ja apareixen al *Patit tractat sobre lo regiment en temps de hepidèmie* (1348) per baixar la febre als malalts de pesta, barrejats, en aquest cas, amb "un rovell d'ou i llet de dona que allete mascle".

I què es buscava bevent el brou i amb aquests fregues des del clatell fins als ronyons, incloent-hi el penis? Ens ho diu l'última ratlla: curar (o calmar) la *pixa calda*. La *pixa calda*, o *pix calent*, era el terme comú per a la gonorrea, una infecció de transmissió sexual que es coneix des de temps antics. Segons sembla, ja n'hi ha referències a l'antic Egipte, la Xina i la Bíblia, i Hipòcrates i Galè se'n van ocupar. L'epidèmia de sífilis del segle XVI, que probablement era una malaltia d'origen americà, va fer que fins al XIX totes dues malalties es confonguessin. Fins i tot el gegant Pantagruel, de Rabelais, va contraure el mal "la chaude-pisse".

A Catalunya apareix en altres textos: en alguns poemes, fins ara inèdits, atribuïts al Rector de Vallfogona (1582-1623) es parla de la *pixa calda*, com en els sonets "A un majordom que per sa senyora li vingué una *pixa calda*", "A un galant que per sa senyora li vingué una *pixa calda*", "A una mossa que comenà un *pixa calda*". El cirurgià de Rubí, Anton de Borja, explica al seu *Chirurgia Practica Moderna* (1730) que "la *pixa calda* és una *inbecillitas* dels testícols y dels vasos espermàtics, contreta de un vapor aèreo, maligno y venenós, lo qual nax del coit". Al recull de remeis

casolans de la casa Bruel de Molló (1835) també hi ha una recepta popular curativa, diferent de la nostra.

Totes aquestes referències catalanes a la *pixa calda*, en tot cas, són posteriors al nostre document olotí. L'anotació fa de mal datar, però si tenim present que és a la part superior de la primera pàgina del llibre, on hi ha anotacions desordenades entre 1587 i 1648 i que l'anotació posterior que hi ha al mateix full (amb una altra lletra) és de 1613, però en canvi la mateixa cal·ligrafia apareix unes ratlles més avall en anotacions de 1615 i 1617..., hem de suposar que probablement es va escriure pels volts de 1610.

Si el remei era eficient o no, ho deixarem al criteri benvolent del lector.

JOAN ANTONI PADRÓS

BREVIARI

El proppassat 19 d'abril, a la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), de Barcelona, va tenir lloc la defensa de la tesi doctoral *Espai Núvol: una anàlisi de l'arquitectura de RCR arquitectes a través de les seves atmosferes*, de Jaume Prat Ortells (Barcelona, 1975). El treball analitza els projectes de la firma olotina RCR arquitectes a partir de la documentació original conservada als arxius de l'estudi.

•••

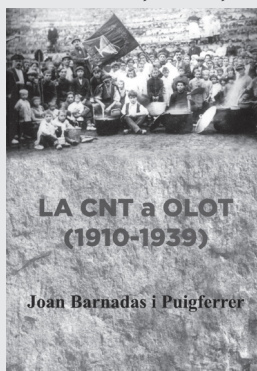
El llibre manuscrit *Cançoner d'Olot*, que forma part del fons de la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot, ja es pot consultar al repositori REGIRA (<https://www.bibgirona.cat/regira/municipis/olot/colleccions>). La digitalització del llibre, que conté composicions musicals del segle XVII, permetrà facilitar-ne la consulta i preservar l'original.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

BARNADAS, Joan,

La CNT a Olot (1910-1939), Olot: CNT Olot, 2023, 147 p.

CULEBRAS, Jesús i VIÑOLES, Guillem,
Castellfollit de la Roca a la postguerra (1940-1963), Sant Joan les Fonts: Oliveras, 2024, 160 p.

MOLERA, Pere,

La botifarra de perol: un embotit emblemàtic, Sant Joan les Fonts: Oliveras, 2024, 132 p.

RIERA, Lluís,

Punck-i-coma;, Olot: Manifest Llibres, 2024, 127 p.

SOY, Marta,

Visca Olot... ilamarequehovaparrir tot!, Breslau: l'autora, 130 p.

VERDAGUER, Xevi,

La teva salut comença aquí, Barcelona: Rosa dels Vents, 2024, 492 p.

ARTICLES

CANADELL, Narcís,

“La petita història de la vall (2a part)”, *Sant Aniol Informa. Butlletí Municipal*, núm. 183, març-maig 2024, p. 14-16.

CANAL, Jordi i RÚJULA, Pedro,

“Carlistas. Sangre y muerte como tradición política”, dins P. GÉAL i P.V. RÚJULA (coord.), *Los funerales políticos en la España contemporánea. Cultura del duelo y usos públicos de la muerte*, Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza,

2023, p. 207-232.

CARRERES, Joan,

“XLVI Embardissada a la Garrotxa”, dins *XLVI Embardissada...*, p. 4-15.

CASADEMONT, Mercè; CAPÓ, Cristina i PLANAS, Albert,

“Els garrotxins als camps nazis”, dins *Exilis polítics a l'època contemporània (segles XIX i XX). Territoris de partida, territoris d'acollida. Actes del XIII Congrés de la CCEPC*, Valls: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana-Institut Ramon Muntaner-Cossetània, 2024, p. 59-71.

CLARÀ, Tura,

“Radulf, comte de...”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. LXIV, 2023 [2024], p. 97-126.

COROMINAS, Sílvia,

“Record a un excursionista de Besalú [Joan Balés]”, dins *XLVI Embardissada...*, p. 24-25.

COSTA, Ana,

“Las aguas y su culto en época romana. Ejemplos del ámbito rural en el noreste de la Península Ibérica”, dins *Miscellany on the Rural World in the Roman Period* (Studies on the rural world in the Roman period; 12), Girona: Documenta Universitaria, 2023, p. 87-107.

FRIGOLA, Joan; TREMOLEDA,

Joaquim i CASTANYER, Pere, “Un nou mirall de l'officina plumbaria de Quintus Licinius Tutinus procedent de la vil·la romana dels Pompeu o de Can Ring (Besalú, Girona)”, dins *Miscellany on the Rural...*, p. 19-32.

GELIS, Pere,

“Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià i el Brugent: D'Olot a Torelló pel coll de Bracons”,

Puigsacalm. Circular Social del Grup Excursionista Cultural i Alpinista de Sant Esteve d'en Bas, núm. 161, abril-juny 2024, p. 12-14.

JUVANTENY, Montserrat,

“Músics de Tortellà: Avel·lí Campsolinas i Juanola”, *Som. Publicació de Cultura Popular Catalana*, núm. 383, abril 2024, p. 19-21.

MARTÍ, Laia,

“Oficis i establiments antics: El bar L'Esquellerinc”, *Puigsacalm. Circular Social del Grup Excursionista Cultural i Alpinista de Sant Esteve d'en Bas*, núm. 161, abril-juny 2024, p. 5-8.

MERINO, Imma,

“De sobte, arriba una gran emoció [Yasujiro Ozu]”, *L'Avenç*, núm. 507, abril 2024, p. 74-76.

PI, Elara i CLIMENT, Hanníbal,

“Girona recupera un quadre de Vicent Salvador Gómez (1647-1680)”, *Revista de Girona*, núm. 343, març-abril 2024, p. 46-49.

PLANAGUMÀ, Llorenç,

“La Fou, un col·lapse càrstic a l'Alta Garrotxa”, dins *XLVI Embardissada...*, p. 26-29.

ROQUÉ, Robert,

“Sardanes i altres obres per a cobla relacionades amb la ciutat d'Olot”, *Som. Publicació de Cultura Popular Catalana*, núm. 383, abril 2024, p. 22-25.

VILAR, Josep,

“El padró de Montosa”, dins *XLVI Embardissada...*, p. 16-23.

TEXTOS ELECTRÒNICS

XLVI Embardissada. Beuda, Falgars, Tossa d'Espinau, coll de Joncnat, Beuda, Olot: Centre Excursionista d'Olot, abril 2024, 32 p. [en línia]. Disponible a <<https://ceolot.cat/embardissada/>>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Quan algú ens deixa més aviat del compte solem exterioritzar públicament el nostre dolor, amb capteniment, bones maneres i grans dosis de suposada estima. Així és com m'ha semblat que acomiadàvem l'activista Xavier Rusalleda. Per sorpresa meua, una gernació de gent ha aprofitat el seu decés per festejar qui era, com era, què va fer i com ho va fer. En canvi, s'ha parlat ben poc de la part que ens toca: de com el vam tractar. Deu ser que als fariseus ens queda encara una mica de vergonyeta i ho hem obviat. Estigueu segurs, però, que si ell hagués pogut aixecar el cap, hauria aprofitat el moment per queixar-se amb amargor del poc valor que donem a la meritocràcia. Un fet que li va impedir treballar a l'administració com a promotor cultural d'aquesta nostra (i seva) ciutat. Tal com desitjava. Jo hi voldria afegir que també va ser víctima del "pacte de la fam", que aplica amb tant rigor l'oligarquia local. Si aquest pacte tàcit i poc verbalitzat no estigués vigent, que ho està, hauria pogut complementar la tasca de professor, que era el seu forçat *modus vivendi*, treballant (i cobrant) periòdicament de director de teatre, coordinador de festivals, organitzador d'esdeveniments culturals, editor de revistes, etc. En una ciutat una mica més oberta i tolerant que la nostra, en Xavier hauria sigut més feliç. I s'hauria sentit més realitzat.

No és un cas únic. Aquí, el "pacte de la fam" existeix des de temps immemorials. És la manera que tenen els poderosos de desfer-se discretament dels insubmisos, dels *protestons*, dels reivindicatius, dels revolucionaris, dels rebels i, en definitiva, de tots els que els molesten i no els deixen fer la seva santa voluntat. Quan va acabar el Sexenni Democràtic (1868-1874), el president de la Societat de Socors Mutus dels Teixidors d'Olot, Salvador Casals, que havia estat el primer obrer regidor de l'Ajuntament d'Olot, va haver de marxar d'Olot cap a Sant Andreu del Palomar perquè cap fabricant no el va voler llogar. El seu company, Pere Guardiola, va optar per quedar-se i va acabar fent de paretsecaire, la feina més mal pagada d'aquells moments, per poder subsistir. Cinquanta anys després, el 1923, el president del Sindicat Únic d'Olot i vicepresident del Centre Obrer, Ramon Sunyé i Oms, va haver d'agafar els trapeus i marxar amb la seva família, víctima d'aquest pacte, per acabar a Blanes, treballant a la

SAFA. Una situació semblant van viure els parcers del pla d'Olot que l'any 1919 van ser desnonats de les finques agrícoles que conreaven, després d'haver perdut un litigi amb els propietaris de la terra. No van trobar cap casa lliure per llogar fins més enllà d'Anglès.

Si haguessin coincidit en el temps,estic segur que Rusalleda s'hauria entès bé amb un altre activista i mestre, que aquests dies estem reivindicant, José Alberola (1895-1967). Durant tres anys, en plena joventut, va dirigir, amb molt bons resultats, la Federació de Sindicats Obrers d'Olot (1916-1919). I de seguida el van convertir en el papu del seu temps. Els oligarques feien córrer que Olot patia una malaltia que trencava la pau social i feia perdre la fe catòlica als olotins: "la verola negra". I criticaven el sindicat per escollir un president foraster, que no era fill d'Olot. Us sona la cantarella? Alberola va acabar marxant, deportat, a la seva terra natal, l'any 1921. Anys després va destacar per ser un actiu dirigent de la FAI i la CNT, en l'àmbit nacional; però quan les circumstàncies polítiques no eren favorables per a les seves idees, també feia de mestre en escoles modernes, a València i Menorca. Just després del cop d'estat de 1936, va dirigir la revolució social a la comarca del Baix Aragó. Allà va posar en pràctica totes les seves idees llibertàries, però, entestat com estava en denunciar els privilegis dels dirigents de la revolució i el partidisme malaltís d'alguns, va acabar empresonat, torturat i foragitat pels seus presumptes companys revolucionaris. Ja a l'exili mexicà, Alberola es va veure obligat a fer de mestre en una escola del Patronato Cervantes, a Xalapa, i després al Colegio Madrid, de Ciutat de Mèxic. Eren escoles clàssiques i carques, que no compartien el seu ideari: "Me veo obligado, y bajo dependencia extraña, como unas once horas diarias, ya que desde las siete de la mañana hasta las nueve de la noche no paro de impartir clases, en una escuela sin alma y un alumnado heteróclito en grado sumo, que solo se le atiende en lo meramente especulativo y comercial. Por cuyo motivo la enseñanza *standard* y a toda velocidad, nos reduce a todos los profesores a trituradoras máquinas de repetición de reglas y más reglas didácticas, pero nada más. Pues basta con darle a los alumnos una apariencia de saber, que en verdad es el ignorar."

ANIVERSARI / 450 ANYS DE LA MULASSA D'OLOT

L'11 de juliol de 1574, el consell de la universitat d'Olot va aprovar contribuir per acabar la figura de la mulassa que la confraria de Sant Esteve dels paraires havia començat a construir per a les processons de Corpus i Sant Esteve. És la primera referència a aquest ninot, segurament inspirat en el de Barcelona (1568).

La Mulassa es va sumar al Gegant (sense parella fins al 1609) i van iniciar el corpus del bestiar festiu olotí, la Faràndula. Va desaparèixer cap al 1834.

DOMÈNEC MOLI

Hi havia un Olot per on circulava un petit grup de pidolaires –alguns estaven deliciosament tocats de l’ala– que formaven part del mobiliari urbà. La ciutat els estimava. Fins i tot, diria que els defensava, els cuidava... Els recordo fent un viacrucis de visites a diferents establiments i cases particulars, on sabien que trobarien amiat, comprensió i quelcom per distreure la gana o unes monedes, que no van mai malament. Seixanta anys després d’aquell Olot, ja no podem posar nom a la gent que necessita ajuda. Les successives crisis que hem anat acumulant, l’una darrere l’altra, han deixat cada vegada els pobres més pobres i els rics, més rics.

En temps de postguerra, els anys quaranta, varen aparèixer en l’entramat social de la nostra nació una munió de nous rics, detectables, especialment, entre els fidels de la Dictadura, els quals tenien carta blanca per a qualsevol manipulació econòmica que volguessin emprendre. Des de l’estraperlo a gran escala fins a la simple i directa explotació en el món del treball: salaris injustos, horaris extensibles fins a l’infinit... A mesura que el país i la indústria es normalitzaven, a la nostra ciutat hi havia feina a dojo. Les sirenes de les fàbriques cridaven pares, mares, fills... I la gent feia hores i més hores! A les cinc del matí, al carrer Major hi havia més gent que a les nou del vespre! Era l’hora del canvi de torn. Olot tenia fama, més enllà de la Garrotxa, de ser una ciutat on no es coneixia la

misèria que hi havia en altres llocs. I la gent d’aquesta ciutat tenia fama de gent de paraula, honrada i benestant. I era veritat.

Caldria afegir-hi que foren uns treballadors que no es mobilitzaren mai en contra de res: ni políticament, ni socialment. Des d’aquí, es miraven els moviments de protesta que, en aquest sentit, s’anaven produint en diferents llocs, com una cosa en la qual no ens hi anava res. Però el concili II del Vaticà (1962-1969) tancà els tallers de sants i la recerca de treballadors encara més propers a l’esclavitud s’emportaren les fàbriques de teixits a l’Orient. Diuen que es creuaren amb els Reis Mags enmig del mar. I els menys afortunats començaren a caure en la pobresa extrema i la gent anomenada “classe mitjana” es va anar empobrint i ocupant les places que deixaven els poca-roba.

Un amic que va ser, durant un temps, el cap local del Banc dels Aliments m’explicava: “De vegades, quan soc aquí, m’amago si veig entrar persones amb les quals jo havia tingut tractes comercials –en edat laboral, havia estat director d’un banc– i que ara venen a cercar allò que els puguem donar de menjar”. No vaig plorar perquè ja fa anys que no tinc llàgrimes. La gent de l’entitat Banc dels Aliments són el nucli fort de la nostra societat. Són l’esperança que encara no hem perdut la batalla de l’humanisme. He hagut de viure vuitanta anys per veure persones cercant quelcom dins dels contenidors de les deixalles.

ELS NOMS DE LA TERRA / CAMÍ DE L’HOSTAL

XAVIER PUIGVERT I GURT

Per fi han acabat les obres de recuperació del tram de camí ral més antic i directe entre Batet de la Serra i Olot. Antic i directe sí, però també tan costerut que les vies alternatives que amb el temps hi van competir el van rebaixar de *ral* a *veïnal*. No va ser mai més pas obligat, a peu o a cavall, i ha arribat a l’actualitat com una bona opció de caminada voluntària.

Quan presumia de primordial, aquell camí enllaçava els olotins amb Girona per Batet de la Serra, Santa Pau i Banyoles, sense necessitat d’un nom propi. Encara el 1539 apareix descrit senzillament com “el camí ral que va de la present vila d’Olot a la parròquia de Batet i a la vila de Santa Pau” (*cum itinere regio quo itur a presenti villa Oloti ad parrochiam de Bateto et ad villam de Sancta Pace*). Però les tornes van canviar i els traginers dels segles XVII i XVIII van preferir enfil·lar amb carros i cavalleries, per la palanca de l’Eruga, cap a Sant Miquel de la Cot. Pràctics com eren, es volien estalviar el pendent de la serra –allò que anomenem *la falda de Batet*, un terme entre poètic i fatigant–, inevitable si travessaven el pont de Santa Magdalena. I quan va fer el pas al costat és quan va sorgir la necessitat de dotar aquell segment degradat amb un distintiu, congruent amb el nou estatus.

Tothom sap que aquests inicis de ruta era costum batejar-los a partir de les capelles situades a les entrades i sortides de la població, on els viatgers s’encomanaven a un sant de confiança. En el cas olotí, les velles arrencades de via interurbana encara són recordades pels noms dels carrers *Desemparats*, *Roser*, *Sant Bernat*, *Sant Cristòfor*, *Sant Miquel*, *Sant Pere Màrtir* i *Sant Rafel*, a més dels sectors d’*Esperança* i *Sant Roc*. Però, en el segle XIX, els hostals a peu de camí van desplaçar la providència dels sants com a referència nominal: *l’Hostal de la Solfa*, *l’Hostal del Sol*... Amb aquest nou model, el vell camí que menava a les altures es va vincular a *Can Pericot*, un hostal obert abans de 1848 allà on la pujada afluixava, en el límit entre municipis. Tot i les limitacions, aquell hostal batetenc encara era actiu cap a 1910, quan l’excursionista Cèsar August Torras el va incloure en la seva guia. Poc després, el 1919, l’itinerari va perdre fins i tot la condició de *camí veïnal d’utilitat pública* a favor d’una nova via oberta per la zona de Masbernat, la qual cosa devia matar l’hostal i ferir el coneixement del nom de *camí de Can Pericot*.

Ara, amb cara renovada, li podem recordar la condició ral o de fer beguda. Tot és fer camí.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / RECORDANT AL R.P. LLONGÍ NAVÀS

EMILI BASSOLS I ISAMAT

A finals del segle XIX i durant el primer quart del XX, el nostre país va viure una intensa i frenètica activitat naturalista. Fou un període de màxima esplendor científica, afavorida per la calma política del moment, durant el qual nombrosos naturalistes catalans, molts d'ells figures clau en les seves respectives disciplines, van elaborar estudis i treballs que són referència obligada per als qui han volgut seguir els seus passos. Eren geòlegs, botànics i zoòlegs que disposaven de prou temps i recursos per afrontar un ambiciós repte: conèixer i catalogar el patrimoni natural del país, aleshores molt desconegut encara. I ho feren amb una ferma decisió i un profund convenciment. El llegat d'aquell fabulós treball són els nombrosos articles científics publicats.

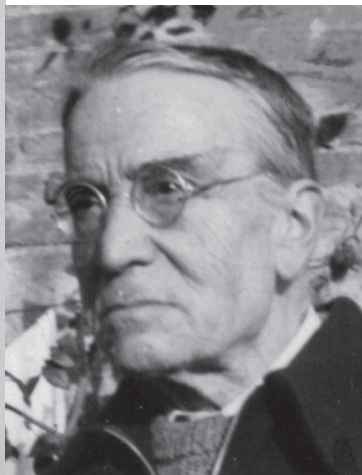
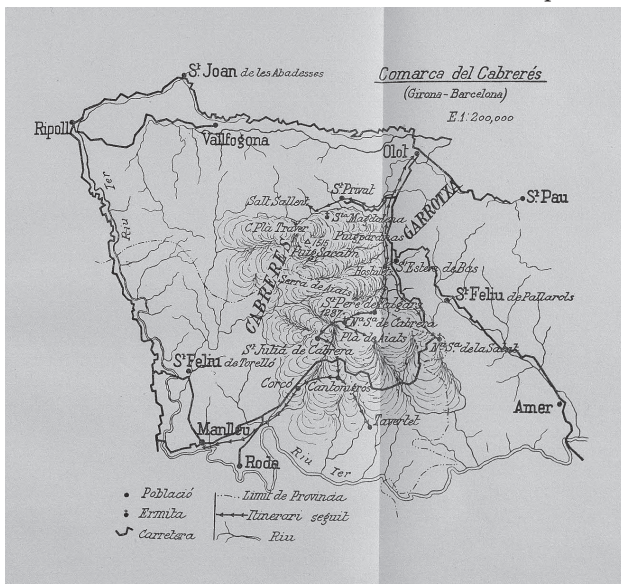
Per ampliar el coneixement del patrimoni natural del país era habitual organitzar sortides i excursions naturalistes en zones poc prospectades, on es recol·lectaven plantes i animals que després eren descrits i desats en plec d'herbaris i col·leccions zoològiques, algunes de les quals, per sort, encara es conserven. Entre aquells naturalistes perseverants voldria destacar la figura del sacerdot i professor jesuïta Llongí Navàs i Ferré (Cabassers, 1858–Girona, 1938). El pare Navàs, com se'l coneixia, fou un insigne entomòleg i botànic i un prolífic autor d'articles. Com a resultat de les seves prospeccions entomològiques en diferents països, va arribar a descriure 3.300 tàxons nous, 2.000 dels quals corresponen al grup dels neuròpters, uns insectes que tenen una certa retirada a les libèl·lules.

I li dedico aquest Apunt perquè enguany es compleixen cent anys de la publicació d'un dels seus treballs que als garrotxins ens interpel·la més de prop i que té per títol *Excursió entomològica al Cabrerès*. Es tracta d'un article de 56 pàgines, amb sis il·lustracions del mateix autor i un mapa de l'itinerari, publicat el 10 d'agost de 1924 a la sèrie *Trabajos del Museo de Ciencias Naturales de Barcelona*. L'exploració

d'aquesta serralada, situada a cavall de la Garrotxa i Osona, fou un encàrrec del Museu de Ciències Naturals de Barcelona al pare Navàs i al seu company i amic, l'entomòleg Ascenci Codina i Ferrer (Barcelona, 1876-1932). L'objectiu era explorar la regió i, alhora, recollir espècimens per ampliar les col·leccions del Museu, per això van escollir dos dels millors i més reputats entomòlegs de l'època. En l'excursió al Cabrerès, Navàs i Codina també van aprofitar per prospectar la plana d'Olot, la Vall d'en Bas i els voltants del santuari de la Salut de Sant Feliu de Pallerols. Els deu dies que va durar, del 8 al 18 de juliol de 1923, van ser molt productius. Navàs va determinar 528 tàxons i va trobar diverses espècies noves per Catalunya i per la península Ibèrica. Fa alguns anys, concretament el 2009, un grup de naturalistes vinculats a la Delegació de la Garrotxa de la Institució Catalana d'Història Natural i al Museu de Ciències Naturals de Barcelona, com a homenatge a l'il·lustre entomòleg, van recordar l'excursió de Navàs i, de març a octubre, es van organitzar diverses sortides a la zona, fruit de les quals es van determinar 495 tàxons, uns quants menys dels que Navàs havia recol·lectat en 10 dies. Això demostra la destresa, el rigor i l'esforç que Navàs va dedicar a aquella campanya. Els resultats de les sortides del 2009 no es van publicar i les observacions resten avui inèdites.

D'aquest breu recordatori al pare Navàs, de la seva visita a la nostra comarca i del modest homenatge que se li va dispensar el 2009 en podem treure algunes conclusions. La primera és l'altíssima qualitat dels treballs publicats en aquella època. Els mitjans senzills de què disposaven, tant logístics com tècnics, eren compensats amb una privilegiada capacitat d'observació i això permetia que aquells entusiastes naturalistes traguessin un rendiment espectacular de les seves excursions científiques. En segon lloc, que "qui busca troba". Segurament, encara queden petits invertebrats per descobrir, sobretot dins els grups d'identificació més complicada, però el problema és que a les universitats ja no es formen taxonomistes capaços de fer-ho. La tercera és adonar-nos de la im-

portància de publicar. Si no es publiquen els treballs, no existeixen, i s'acaba perdent una valuosíssima informació. I la darrera és que hem de recordar més sovint els nostres predecessors i la tasca ingent que van dur a terme. Fer-ho ens pot ajudar a entendre millor on som avui i saber cap on hem de dirigir els nostres esforços futurs.

JOSEP M. MUÑOZ

Fa una trentena llarga d'anys, uns passavolants feien saber, en una trobada de feina, les seves impressions sobre Barcelona: "És una ciutat vibrant, esplèndida", deien, "però és 'una ciutat blanca'". Provenents d'altres ciutats d'Europa i d'Amèrica, l'absència generalitzada de gent d'altres continents, d'altres colors, els sorprenia enormement. Aleshores no havia començat aquí encara l'extraordinària onada immigratòria de la primera dècada del nou segle: una immigració que –a diferència de la dels anys seixanta, procedent del sud de la Península– era ara sobretot internacional. Avui, si agafeu la línia 1 del metro barceloní, l'apreciació d'aquells llunyans passavolants deixa de tenir sentit: la ciutat és ara de tots colors. Un fenomen que la capital comparteix amb molt bona part de Catalunya, Olot inclosa.

O, més ben dit, començant per Olot, una de les ciutats catalanes amb un percentatge de població estrangera més alt (el 25%, davant del 17% de mitjana per a tot Catalunya). Aquí, el repte de la nova immigració va ser ràpidament entomat –aquesta és almenys la meva percepció, la d'un nouvingut. De les primeres impressions olotines, recordo l'impacte que em va fer l'exposició –i tot el treball que hi havia darrere, dut a terme per l'Institut d'Estudis Socials de la Garrotxa (IdESGA)– titulada "Olot 17800. Els nous olotins". Promoguda per l'Ajuntament d'Olot, quan n'era alcalde Lluís Sacrest, i per la Fundació Jaume Bofill, l'exposició va tenir lloc el 2004, ara fa exactament vint anys, coincidint amb l'increment accelerat de l'arribada de població nascuda a l'estranger. Una immigració que canviaria definitivament el paisatge humà de la ciutat.

Una de les premisses de l'exposició era que tots som, en alguna mesura, immigrants. De fa més o menys temps, tots hem vingut d'un lloc o altre: de la rodalia més propera a l'inici, del sud d'Espanya posteriorment i actualment del Senegal o d'Ucraïna, i de tants i tants altres països. Això no obsta que no sapiguem, és clar, que no és el mateix arribar d'un lloc proper que de ben lluny. Com va explicar Joseph Conrad en un conte extraordinari, *Amy Foster* (1901), la diferència idiomàtica i l'estranyesa que suscita l'estranger nouvingut esdevenen "un motiu de sospita, d'antipatia o de por". Per això, en un moment en què la incertesa i la por són un combustible perillosament inflamable a tot Europa, hem de tornar a afirmar, amb rotunditat, que la immigració és un factor característic i essencial de la identitat catalana contemporània. És una realitat que no sabem fins a quin punt tenim assumida, sobretot en la manera que tenim de veure'ns a nosaltres mateixos com a societat, però que ens obliga a preguntar-nos, enmig de les angixes presents, si és que potser

podem imaginar-nos la construcció d'un futur sense aquest element consubstancial.

En voleu una resposta senzilla? Fa pocs dies, l'empresa Teisa ha explicat, com també han fet altres companyies de transport de passatgers o de mercaderies europees, que haurà d'anar a buscar a l'estranger, a països tan llunyans com el Perú, conductors per als seus cotxes, perquè aquí no en troben, tot i que no és pas una feina comparativament mal pagada. Una arribada que, sens dubte, cal gestionar. Si els donem feina, també hem de poder-los ajudar a trobar allotjament digne, un dels primers obstacles amb què topa el nouvingut, i deixar-nos estar de la fantasia, desmentida per totes les estadístiques, que els immigrants són els grans beneficiaris dels ajuts socials.

Tot plegat, el fet de ser una societat amb un alt component immigratori, ens força a trencar els estereotips, a abandonar d'una vegada per totes els vells clixés. M'hi ha fet pensar una peça de Quim Domene, part de l'exposició "I l'Hospici balla", que té lloc al vell casalot. En una de les obres exposades, un parell de caps (són d'Ignasi Buxó?) representen, de costat, dos estereotips avui ja totalment caducats: el pagès amb barretina, i el 'negrito' (així en deia la meua àvia, i també en Josep Pla) graciós. El blanc i el negre. L'arrelat a la terra i l'exòtic forà, una dicotomia que avui ja no té sentit a Olot. Sense sortir de l'Hospici, a l'exposició dedicada a Ignasi Buxó, un quadre seu de 1928 –una vista general de la població, feta a partir d'una fotografia pictòrica de Carme Gotarde– ens recorda, amb les xemeneies fumejant que hi surten, que ara fa cent anys Olot, malgrat el paisatge verd que l'envolta, ja havia optat per ser una població de treballadors industrials. I, al capdavall, una ciutat d'immigrants. Un segle després, el que hi predomina és la diversitat de colors. I és que, per alguna raó, ja fa molts anys que hem deixat de veure el món en blanc i negre. Caldria prendre'n nota.

JOAN TRESSERRAS

Aquesta primavera he tardat més del compte a sentir cantar el cucut. No sé si per culpa meva, seva o del temps, que últimament està molt trasbalsat. L'altre dia, camí de font Faja, el vaig sentir. El trobava a faltar, perquè per a mi és com aquell vell conegut que només trobes en dates assenyalades, hi tens una conversa intranscendent i tòpica –però que serveix per constatar que tots dos encara hi sou– i us acomiadeu mútuament amb un “fins l’any que ve”. Forma part del caixó dels records i l’any que ja no en sentiré el cant em portarà malastrugança. I és que el cucut, entre nosaltres, és senyal de primavera, almenys quan aquesta compleix els deures: quan per l’abril cada gota val per mil i pel maig, cada dia un raig. És el temps del cucut: ara plou, ara és eixut! No falla: sospito que el cucut no veu els homes del temps de TV3.

Amb els anys, la meva afició per la muntanya m’ha anat impregnant d’una memòria subjectiva i estadística, només fiable en grau personal, en la qual el cant del cucut, com si es tractés d’un cant profètic d’una sibil·la, planava sobre les sortides innòcues. El primer record que en tinc és quan encara era un barba-mec i el dilluns de Pentecosta anava amb la família al Cortès, una masia de Riudaura situada abans d’arribar al poble, encaixonada entre la carretera i la riera. Era el Roser del poble i la nostra intenció era veure el tradicional ball del Gambeto. En Toni, el masover, un home gran i pausat –tant, que parlava com un oracle–, ens deia: “Mainada, aquest matí he sentit cantar el cucut, i em sembla que plourà i els balladors es quedaran a casa”. I l’encertava. I també els que ens quedàvem a casa érem nosaltres.

El temps del cucut sol anar des de Setmana Santa fins a mitjan juny. Era l’època en la qual, en el nostre argot excursionista, “agafàvem més peix”. Des de l’inici, havia estat un fidel assidu a l’Embardissada per l’Alta Garrotxa, que organitza anualment a finals d’abril el Centre

Excursionista Olot, i en conservo el record de moltes remullades i la incertesa de les vigílies. Quan amb els Amics de l’Alta Garrotxa decidírem recuperar l’aplec de Sant Andreu de Porreres, a la Vall del Bac –l’estat de les obres de rehabilitació que hi dúiem a terme des de feia uns quants anys ja ho feia aconsellable–, els primers anys el celebràrem el dissabte proper a la diada, el 30 de novembre. Però per la quasi coincidència de dates amb el nostre aplec insígnia, el de Santa Bàrbara de Pruneres, el 4 de desembre, es cregué oportú traslladar-lo a finals d’abril, quan es pressuposà que tindríem el temps més assegurat perquè el dia era més llarg. Més llarg, segur, però caiguérem en el regnat del cucut. Gaudírem d’uns aplecs amb dies excel·lents; n’aguantàrem d’altres per compromís i en d’altres baixàrem a dinar al centre cívic de la Vall de Bianya. Per sort, a l’hora de pactar amb l’empresa que ens preparava l’arrossada, l’experiència ens aconsellà i ja li posàrem com a condició que, en cas de mal temps, així es faria. Era com jugar a cara o creu amb el cucut.

Un altre esdeveniment subjecte a les vel·leïtats meteorològiques del temps del cucut és l’aplec dels Francesos, a Sant Aniol d’Aguja, que se celebra anualment per la Pasqua Granada i que, diu la tradició, és anterior al Tractat dels Pirineus. Recordo una anècdota de la qual vaig ser testimoni amb un grup de companys excursionistes que, uns anys més tard, constituïrem el Centre Excursionista Olot. Per tant, estic parlant de més de cinquanta anys enre. Al matí, amb bon temps i sol, se celebraren els actes de l’aplec, en el qual no hi podia faltar la ballada de sardanes,

amb cobla. Remarco això de la cobla pel respecte que em mereixen els seus components: no pels mèrits musicals, que se’ls suposen, sinó pel sacrifici d’arribar a Sant Aniol. El camí –potser el camí garrotxí per antonomàsia i plaer d’excursionistes–, amb les seves passeres i desnivells, no és gens còmode per tragar tot l’instrumental d’una cobla. La festa es desenvolupava amb normalitat quan se sentí cantar el cucut en el bosc de Can Barrufa, en competència amb la cobla. Poc després, una forta tempesta amb llamps i trons provocà la desbandada col·lectiva del personal aigües avall. I riera avall coincidírem amb els músics i veírem les dificultats que tenia el del contrabaix per travessar una passera amb l’instrument, ajudat pels seus companys, tots xops i assegurant-se com podien. Un nostre company li digué: “Mestre, més us hagués calgut aprendre a tocar el flabiol!”. Per sort, la resposta al consell impertinent quedà esmoreïda pel soroll de la tempesta i la riera.

Quan escric aquestes línies, vola la notícia de la mort de Paul Auster, novel·lista americà de moda, conegut per l’advertència subtil en els seus relats del risc de l’imprevist o de l’atzar en què vivim constantment, fet que sentència amb la frase: “Si no estàs preparat per a tot, no ho estàs per a res”. És un savi consell: portar un bon paraigua en el temps del cucut.

Centre Excursionista de Banyoles